

WYDZIAŁ IV

Krajowi

Jerzy Józefat Lipa **14 XI 1932–24 III 2021**

Jerzy Józefat Lipa należał do grona wybitnych polskich biologów, wysokiej klasy specjalistów z zakresu biologii i ochrony roślin. Jego szerokie zainteresowania naukowe dotyczyły w szczególności ekologicznych podstaw ochrony roślin, patologii i mikrobiologicznego zwalczania owadów oraz innych bezkręgowców, biologicznych metod zwalczania agrofagów, entomologii, integrowanej ochrony roślin, kwarantanny roślin, patologii bezkręgowców i protozoologii, a także biologii wybranych gatunków pluskwiaków (Heteroptera).

Urodził się 14 listopada 1932 r. w Bychawie (woj. lubelskie). Po ukończeniu szkoły średniej w Garwolinie studiował biologię na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego (1950–1953), specjalizując się w zakresie zoologii i parazytologii.

Pracę zawodową rozpoczął w 1953 r. w Instytucie Ochrony Roślin w Puławach, a następnie od 1960 r. w Poznaniu, gdzie przeszedł poszczególne etapy rozwoju naukowego. W latach 1953–1959 był asystentem, następnie starszym asystentem, kierownikiem Pracowni Biologicznego Zwalczania (1960–1966), kierownikiem Zakładu Metod Zwalczania Chorób i Szkodników Roślin (1967–1991), a w latach 1991–2002 kierownikiem Zakładu Biologicznych Metod i Kwarantanny.

Stopień doktora nauk rolno-leśnych uzyskał w 1962 r. na Wydziale Rolniczo-Leśnym Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, w roku 1977 habilitował się w Instytucie Biologii Stosowanej tej samej uczelni. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1972 r., a profesora zwyczajnego w 1979 r.

Prowadząc prace badawcze, zarówno w Polsce, jak i za granicą (w USA, Rosji, Finlandii, Hiszpanii, Ameryce Środkowej, Afryce i Azji), opracował

kompleksowo czynniki naturalnej redukcji liczebności kilkudziesięciu gatunków stawonogów o dużym znaczeniu w rolnictwie, leśnictwie, weterynarii i medycynie. Na szczególnie podkreślenie zasługuje też opisanie przez prof. J. J. Lipę nowych dla wiedzy kilkudziesięciu gatunków i rodzajów chorób owadów, roztoczy i innych stawonogów wywołanych przez wirusy, pierwotniaki, grzyby, nicienie oraz nową grupę patogenów stawonogów, jaką są spiroplazmy.

Łączny dorobek naukowy i popularnonaukowy prof. Jerzego J. Lipy jest bardzo bogaty i obejmuje około 850 publikacji, w tym 6 monografii, 208 rozpraw naukowych, 31 książek lub ich rozdziałów, 571 artykułów oraz 15 tłumaczonych lub redagowanych książek.

W grupie podręczników z zakresu patologii i mikrobiologicznego zwalczania szkodników na szczególne wyróżnienie zasługują: *Insect Pathology: An Advances Treatise* (1963), *Zarys patologii owadów* (1967), *Microbial Control of Insects and Mites* (1971), *An Outline of Insects Pathology* (1975), *Biological Pest Control – The Glasshouse Experience* (1984), *Chrysomelidae Biology* (1996), *Insect Viruses and Pest Management* (1998), *Integrated Pest and Disease Management in Green House Crops* (1999).

W grupie książek z zakresu entomologii stosowanej, biologicznego zwalczania oraz ogólnej ochrony roślin do najważniejszych pozycji należą: *Pestycydy w środowisku* (1972), *Zarys entomologii* (1976), *Biologiczne metody walki ze szkodnikami roślin* (1978) oraz *Kwarantannowe agrofagi Europy* (1994).

Do najważniejszych osiągnięć naukowych prof. J. J. Lipy można zaliczyć:

- zbadanie składu gatunkowego oraz opisanie wielu nowych gatunków pierwotniaków (Microsporidia, Mastigophora, Gregarinomorpha) stawonogów i skorupiaków z terenu Europy, Ameryki Północnej i Środkowej, Afryki i Azji (m.in. z jez. Bajkał),
- zbadanie kompleksu stawonogów związanych z roślinami krzyżowymi w Polsce i środkowej Europie,
- zbadanie kompleksu patogenów rolnic (Lepidoptera, Noctuidae) i opisanie mechanizmu chorobotwórczego wpływu mikrosporidiów w mieszanych infekcjach z bakteriami i wirusami w gąsienicach motyli *Agrotis* spp. i *Spodoptera* spp.,
- zbadanie fauny gregaryn i innych pierwotniaków pasożytujących w owadach, roztoczach i wijach w Polsce oraz innych krajach europejskich i pozaeuropejskich,
- pierwsze stwierdzenie na terenie Polski występowania szpeciela *Aceria drabae* (Acarina, Eriophyidae) na *Cardaria draba* (Cruciferae) i zbadanie jego przydatności w biologicznym zwalczaniu tego chwastu,

- zbadanie występowania i ekologii pierwotniaka *Nosema meligethi* (Microsporidia) pasożytującego w populacjach słodyszka rzepakowca (*Meligethes aeneus*) w Europie,
- stwierdzenie występowania spiroplazm u stonki ziemniaczanej (*Leptinotarsa decemlineata*) w Europie oraz wykrycie pierwszej spiroplazmy w rzędzie motyli (Lepidoptera) u białki wierzbówki (*Stilpnotia salicis*),
- współudział w pracach badawczo-rozwojowych nad uruchomieniem krajowej produkcji biopreparatów owadobójczych opartych na bakterii *Bacillus thuringiensis* i ich wdrożenie w biologicznym zwalczaniu gąsienic szkodliwych gatunków motyli,
- współudział w pracach badawczo-wdrożeniowych nad uruchomieniem krajowej produkcji biopreparatu opartego na owadobójczym nicieniu *Steinernema feltiae* i jego wykorzystaniem w biologicznym zwalczaniu szkodników w szklarniach i pieczarkarniach,
- współautorstwo czterech patentów: (1) bakteryjny polski biopreparat Bacillan; (2) wirusowy biopreparat Virin-LS; (3) metody stosowania biopreparatu Virin-LS; (4) biopreparat bakteryjno-czosnkowy Albak.

Prof. Jerzy Józefat Lipa miał duże osiągnięcia w działalności dotyczącej rozwoju kadr naukowych, m.in. był promotorem w ośmiu przewodach doktorskich, sześciu jego współpracowników habilitowało się, a czterech uzyskało tytuł profesora. Ponadto był recenzentem ponad 50 rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz ponad 30 wniosków do tytułu profesora. Był też organizatorem lub współorganizatorem wielu krajowych i międzynarodowych konferencji oraz sympozjów naukowych z zakresu biologicznych i integrowanych metod ochrony roślin oraz patologii bezkręgowców.

Prof. Lipa był członkiem wielu towarzystw i gremiów naukowych, m.in.: Komitetu Ochrony Roślin Polskiej Akademii Nauk (w latach 1996–2006 był przewodniczącym), Komitetu Biotechnologii oraz Komitetu Człowiek i Środowisko przy Prezydium PAN, Rady Naukowej Instytutu Ochrony Roślin (w latach 1995–1999 był przewodniczącym), Rady Naukowej Zakładu Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN (w latach 1996–2011 był przewodniczącym), Rady Naukowej Instytutu Genetyki Roślin PAN w Poznaniu (w latach 2007–2011 był przewodniczącym), Rady Naukowej Instytutu Ekologii PAN.

Pełnił też funkcje: redaktora i zastępcy redaktora naczelnego „Biuletynu Instytutu Ochrony Roślin” (1965–1971), zastępcy redaktora naczelnego „Progress in Plant Protection/Postępy w Ochronie Roślin” (1996–2008), zastępcy redaktora naczelnego „Roczników Nauk Rolniczych Seria E – Ochrona Roślin” (1996–1999), a po zmianie nazwy „Annals of Agricultural Science

Series E – Plant Protection” (1970–1991), zastępcy redaktora naczelnego „Journal of Plant Protection Research” (1997–2000), a w latach 2001–2007 redaktora naczelnego tego czasopisma.

Prof. Jerzy Józefat Lipa był też członkiem komitetu redakcyjnego „Biocontrol Science and Technology”. Uczestniczył w pracach komitetów redakcyjnych „Bulletin of the Polish Academy of Sciences”, „Polskiego Pisma Entomologicznego”, „Wiadomości Entomologicznych”, „Journal of Invertebrate Pathology”. Był też członkiem założycielem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Organizacji Biologicznego Zwalczenia (IOBC/EPRS) (1983–1989) i przez dwie pierwsze kadencje jej wiceprezydentem (1976–1982), a od roku 2001 – członkiem honorowym tej organizacji. Przez ponad 20 lat był członkiem WHO/FAO Panel of Experts on Integrated Pest Management (1962–1987).

Polska Akademia Nauk powołała prof. J. J. Lipę na członka korespondenta w 1998 r., na członka rzeczywistego w 2010 r., a Polska Akademia Umiejętności na członka korespondenta w 2000 r. Prof. Lipa był także członkiem zagranicznych akademii naukowych: Indyjskiej Akademii Zoologii, Rosyjskiej Akademii Nauk Rolniczych, Nowojorskiej Akademii Nauk, Gruzińskiej Akademii Nauk Ekologicznych, Królewskiej Szwedzkiej Akademii Rolnictwa i Leśnictwa oraz Ukrainńskiej Akademii Nauk Agrarnych. Był także członkiem honorowym Fińskiego Towarzystwa Entomologicznego, Rosyjskiego Towarzystwa Entomologicznego oraz Polskiego Towarzystwa Entomologicznego.

Profesor J. J. Lipa cieszył się wielkim uznaniem środowiska naukowego zarówno w kraju, jak i za granicą. Wyrazem uznania dla jego osiągnięć w wieloletniej i wszechstronnej działalności naukowo-organizacyjnej było przyznanie wysokich odznaczeń państwowych i resortowych, m.in.: Krzyża Kawalerskiego i Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Nagrody Wydziału V PAN, Medalu im. Michała Oczapowskiego, Złotej Odznaki za Zasługi dla Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Złotej Odznaki Honorowej za Zasługi w Rozwoju Województwa Piłskiego oraz Ministra Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki, Ministra Rolnictwa i Leśnictwa, Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Srebrnego Medalu im. Cieszkowskiego Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, a także złotej odznaki Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Imieniem prof. J. J. Lipy nazwano kilka nowych dla wiedzy gatunków pierwotniaków i roztoczy.

Prof. Jerzy Józefat Lipa zmarł 24 marca 2021 r. w Poznaniu, gdzie został pochowany na cmentarzu Junikowo. Pozostawił po sobie bardzo bogaty i niezwykle wartościowy dorobek naukowy, który z pewnością będzie służył następnym pokoleniom naukowców zajmujących się biologicznymi, ekologicznymi i integrowanymi metodami ochrony roślin użytkowych.

*Józef Razowski
Jerzy R. Starzyk*